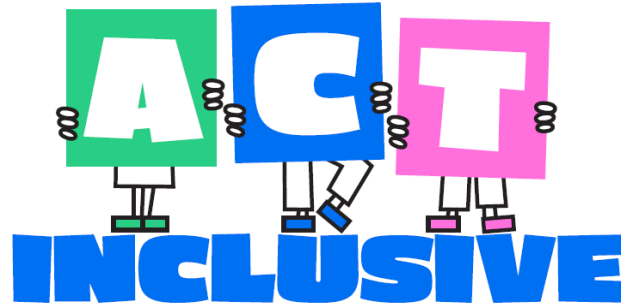

ACT-InclusivE – Φορείς Αλλαγής
για τη Συμπεριληπτική Εκπαίδευση

Αρ. Έργου 101090038 — ACT INCLUSIVE — ERASMUS-EDU-2022-PCOOP-ENGO

Τοπικό Κείμενο για τη Συμπερίληψη στο
Γενικό Σχολείο στο Κυπριακό Συγκείμενο

Παραδοτέο D2.3

Co-funded by the
European Union

CARDET

Με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι απόψεις και οι γνώμες που διατυπώνονται εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών και δεν αντιπροσωπεύουν κατ'ανάγκη τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (ΕΑΕΑ). Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο ΕΑΕΑ δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για τις εκφραζόμενες απόψεις.

Στοιχεία - Ταυτοποίηση Αρχείου			
Τίτλος Παραδοτέου	Τοπικό Κείμενο για τη Συμπερίληψη στο Γενικό Σχολείο στο Κυπριακό Συγκείμενο (GR) [Country Sheets on Inclusive Education in Mainstream Schools in Cyprus (EN)]		
Ταυτότητα Παραδοτέου	D2.1		
Author(s)	Έλενα Ξενή, Χριστιάνα Καρούσιου		
Ιστορικό επιμέλειας			
Έκδοση	Ημερομηνία	Επιμελητές/τριες	Σημειώσεις
0.1	01.09.2023	Έλενα Ξενή	(Αγγλικά)
0.2	06.09.2023	Χριστιάνα Καρούσιου, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας	(Αγγλικά)
0.3	22.09.2023	Έλενα Ξενή	(Αγγλικά)
Μετάφραση	10.10.2023	Έλενα Ξενή	(Ελληνικά)

Dissemination Level	
Public	X
Private	

Με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι απόψεις και οι γνώμες που διατυπώνονται εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών και δεν αντιπροσωπεύουν κατ'ανάγκη τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (EACEA). Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο EACEA δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για τις εκφραζόμενες απόψεις.

Πίνακας Περιεχομένων

Πρόλογος.....	4
Εισαγωγή.....	5
Μεθοδολογία.....	7
Υπόβαθρο.....	8
Δομή/ές.....	12
Προκλήσεις.....	19
Επίλογος.....	21
Πηγές.....	22

Πρόλογος

Το Τοπικό Κείμενο για τη συμπερίληψη στη γενική τάξη είναι μια σειρά βασικών παραδοτέων που εκπονούνται στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού έργου ACT INCLUSIVE που χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα Erasmus+ «Σύμπραξη για συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης» (ERASMUS-EDU-2022-PCOOP-ENGO). Το έργο ACT INCLUSIVE φέρνει σε επαφή διάφορους ενδιαφερόμενους φορείς με εμπειρογνωμοσύνη στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, στην παροχή υποστήριξης, στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς και στην ανάπτυξη ικανοτήτων. Στόχος του έργου είναι να καταστεί δυνατή η διάδοση της γνώσης στη γενική τάξη, η διάδοση πρακτικών και υλικών χωρίς αποκλεισμούς που να είναι κατάλληλα για την ευαισθητοποίηση της σχολικής κοινότητας (μαθητές, εκπαιδευτικοί, προσωπικό του σχολείου) και η ενδυνάμωση των μαθητών με αναπηρία.

Τα τοπικά κείμενα των χωρών για τη συμπερίληψη στη γενική τάξη αναπτύχθηκαν μέσω έρευνας σε εθνικό επίπεδο (Κύπρος, Γαλλία, Ουγγαρία, Σλοβενία και Ισπανία) και μέσω της διεξαγωγής συνεντεύξεων με εκπαιδευτικούς, μαθητές και σχολικό προσωπικό στην κάθε χώρα-στόχο. Αυτή έρευνα είχε ως στόχο να κατανοήσουμε την κατάσταση της συμπερίληψης στα σχολικά περιβάλλοντα, με βάση την τρέχουσα δομή του εκπαιδευτικού συστήματος, την αναγνώριση των δικαιωμάτων και των αναγκών των μαθητών και τα διαθέσιμα μέσα υποστήριξης, καθώς και τις απόψεις και τις ανησυχίες όπως εκφράστηκαν από τους ερωτηθέντες. Τα τοπικά κείμενα των χωρών θα αποτελέσουν τη βάση για την ανάπτυξη των εγχειριδίων στοχευμένης ευαισθητοποίησης ACT INCLUSIVE, αλλά συντάσσονται επίσης ως ενημερωτικό υλικό για τους επαγγελματίες της εκπαίδευσης, τους ερευνητές, τους φορείς χάραξης πολιτικής και όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Το έργο ACT INCLUSIVE υποστηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση Παρόχων Υπηρεσιών για Άτομα με Αναπηρία (Βέλγιο), καθώς και από εκπαιδευτικά κέντρα

και παρόχους υπηρεσιών που υποστηρίζουν άτομα με αναπηρία από 5 διαφορετικές χώρες: την Ισπανία (COGAMI), την Ουγγαρία (ETA), την Κύπρο (CARDET), τη Γαλλία (LADAPT) και τη Σλοβενία (Center VAL). Για κάθε χώρα-στόχο εκδόθηκε ένα Τοπικό Κείμενο με βασικές πληροφορίες για τη συμπερίληψη των μαθητών με αναπηρία, όπου περιγράφονται λεπτομερώς οι υφιστάμενες δομές για την πρόσβαση στην εκπαίδευση, οι νομικές διατάξεις, οι τρέχουσες προκλήσεις για την οικοδόμηση της συμπερίληψης στη γενική τάξη και οι τρόποι προώθησης.

Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την παρούσα έκδοση δεν συνιστά έγκριση του περιεχομένου της, το οποίο αντικατοπτρίζει τις απόψεις μόνο των συγγραφέων. Η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

Εισαγωγή

Η συμπεριληπτική εκπαίδευση είναι μια εξελισσόμενη έννοια που σήμερα περιλαμβάνει την πλήρη πρόσβαση όλων των κοινωνικών ομάδων σε ποιοτική διδασκαλία και εκπαιδευτική καθοδήγηση, ανεξάρτητα από το επίπεδο ευαλωτότητας ή περιθωριοποίησής τους (Florian 2019). Εξίσου σημαντική, όπως διευκρινίζεται από την Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς παρέχει τα μέσα για την υλοποίηση άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κατέχοντας μια συνολική επίδραση ενδυνάμωσης προς την κοινωνική κινητικότητα, τη συμμετοχή και την αυτονομία¹.

Στο συγκεκριμένο πλαίσιο της ενσωμάτωσης της αναπηρίας, η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς έχει επανειλημμένα εμπλουτιστεί σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο μέσω διαφόρων μέσων².

¹ Paragraph 85 of its general comment No. 7 (2018) on the participation of persons with disabilities, including children with disabilities, through their representative organizations, in the implementation and monitoring of the Convention, the Committee provided further recognition of how inclusive education is essential to the right to participate.

² UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (Article 24 on Education and General Comment No.4 on Inclusive Education); The United Nations Sustainable Development Goals (Goal 4 - targets 4.4 and 4.5); The Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030 (Area of Action 5.3); The EU Strategy on the Rights of the Child (2021), The European Child Guarantee (2021), etc.

Αυτά δηλώνουν σαφώς το δικαίωμα σε ίσες ευκαιρίες και την κατάλληλη εκπαίδευση υψηλής ποιότητας, το δικαίωμα συμμετοχής και πλήρους συμβολής σε μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς, το δικαίωμα επιλογής και λήψης εκπαίδευσης σε περιβάλλον χωρίς αποκλεισμούς και σε κατάλληλους πόρους και εμπειρογνωμοσύνη για την κάλυψη των εκπαιδευτικών, κοινωνικών και υγειονομικών αναγκών τους (συμπεριλαμβανομένου του σεβασμού του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού).

Η συμμετοχικότητα στο σχολικό περιβάλλον έχει επίσης υποστηριζόμενα στοιχεία ότι επιφέρει συνολικά οφέλη για όλους τους μαθητές, καθώς η αλληλεπίδραση μεταξύ μαθητών με και χωρίς αναπηρία στο σχολικό περιβάλλον επιτρέπει και στις δύο ομάδες να μάθουν περισσότερο³. Παρόλα αυτά, η υλοποίηση συστημάτων εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς σε ολόκληρη την Ευρώπη δεν έχει ακόμη επιτευχθεί. Τα πρόσφατα περιοριστικά μέτρα λόγω της πανδημίας COVID-19 έδωσαν μεγαλύτερη έμφαση στην επείγουσα ανάγκη για προσεγγίσεις χωρίς αποκλεισμούς για τη δημιουργία προσαρμοσμένων περιβαλλόντων που να μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες όλων των μαθητών. Οι Bhan και Julka (2021) επεσήμαναν ότι οι εκπαιδευτικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα παιδιά με αναπηρία σε αυτό το πλαίσιο είναι: η έλλειψη αλληλεπίδρασης με τους συνομηλίκους, η έλλειψη θεραπειών, η έλλειψη διαγνωστικής αξιολόγησης, η διακοπή της ρουτίνας, η έλλειψη υποστήριξης από τους εκπαιδευτικούς και η έλλειψη πρόσβασης σε γεύματα.

Ο ειδικός εισηγητής επισημαίνει επίσης το στίγμα και τα στερεότυπα λόγω της ηλικίας, του φύλου, της αναπηρίας ή άλλου παράγοντα ως μερικούς από τους βασικούς παράγοντες για τον συνεχιζόμενο διαχωρισμό των παιδιών με αναπηρία από το γενικό σχολικό σύστημα.

Αν και η απάντηση στον μετασχηματισμό των εκπαιδευτικών συστημάτων πρέπει σίγουρα να περιλαμβάνει μέτρα σε πολλαπλά επίπεδα, η ευαισθητοποίηση της

³ (Bui et al., 2010; Dupuis, Barclay, Holms, Platt, Shaha & Lewis, 2006; Newman, 2006; Alquraini & Gut, 2012)

σχολικής κοινότητας και η ανάπτυξη ικανοτήτων των επαγγελματιών της είναι το κλειδί για τη δημιουργία ποικιλομορφίας στο σχολικό περιβάλλον. Ο προσδιορισμός της κατάστασης του τρέχοντος πλαισίου και των υφιστάμενων δομών του σχολικού συστήματος έρχεται ως λογικό βήμα.

Μεθοδολογία

Προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους, οι εταίροι ανέπτυξαν μια εκτεταμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με το ιστορικό υπόβαθρο, τη νομοθεσία και την τρέχουσα δομή του σχολικού συστήματος και τις προκλήσεις/περιορισμούς στην τρέχουσα κατάσταση της ενσωμάτωσης στα γενικά σχολεία. Η ανάπτυξη αυτού του υλικού καθοδηγήθηκε από μια σειρά ερωτήσεων που αναπτύχθηκε από το LADAPT, με τη συμβολή όλων των εταίρων. Οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν εξετάστηκαν επίσης από εμπειρογνώμονες με επιτόπια εμπειρία και γνώση του εθνικού πλαισίου σε κάθε χώρα. Οι παρατηρήσεις ενσωματώθηκαν και το περιεχόμενο συνοψίστηκε για να καταρτιστεί το παρόν τοπικό κείμενο.

Σε δεύτερη φάση, οι εταίροι συνέλεξαν και ανέλυσαν τις προοπτικές, τις απόψεις, τις εμπειρίες, τις ειδικές ανάγκες και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι μαθητές (με και χωρίς αναπηρία), οι εκπαιδευτικοί και το προσωπικό των τοπικών σχολείων. Μέσω της συλλογής δεδομένων στα σχολεία, επιδιώξαμε να αποκτήσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα της κατάστασης της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς στα σχολεία, καθώς και μια βαθύτερη κατανόηση των προοπτικών και των εμπειριών του προσωπικού των σχολείων, των εκπαιδευτικών και των μαθητών και των κύριων δυσκολιών που αντιμετωπίζουν στην καθημερινή τους εργασία.

Σύμφωνα με τους στόχους της έρευνας, η συλλογή δεδομένων έλαβε χώρα κατά το πρώτο τρίμηνο του 2023, με τη χρήση διαφόρων εργαλείων μέτρησης για να κατανοηθούν οι πρακτικές και οι απόψεις των σχολείων σχετικά με την εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, τις προκλήσεις και τις επιτυχίες της. Τα

εργαλεία μέτρησης αναπτύχθηκαν και οριστικοποιήθηκαν με τους εταίρους του έργου υπό την καθοδήγηση του Γάλλου εταίρου LADAPT.

Στη συλλογή δεδομένων στο κυπριακό συγκείμενο συμμετείχαν 10 εκπαιδευτικοί (από 3 διαφορετικά σχολεία) και 25 μαθητές. Κατά την επιλογή των σχολείων, ήταν σημαντικό να επιλεγούν σχολεία γενικής εκπαίδευσης και να ληφθούν οι απόψεις του προσωπικού και των μαθητών των ιδρυμάτων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα σχολεία επιλέχθηκαν με ιδιαίτερη προσοχή στο 'άνοιγμα' του σχολείου στην κατάσταση των ατόμων με αναπηρία και στη σημασία της προώθησης της αποδοχής και της συμπερίληψης εντός του ιδρύματος.

Το επαγγελματικό προφίλ των συνεντευξιζόμενων περιελάμβανε κυρίως εκπαιδευτικούς και σχολικούς ψυχολόγους, καθώς και άλλο υποστηρικτικό προσωπικό με διαφορετικές σχετικές θέσεις σε σχέση με τη συμπεριληπτική εκπαίδευση. Η συμμετοχή ήταν εθελοντική και οι ερωτηθέντες έμειναν ανώνυμοι κατά τη σύνοψη των αποτελεσμάτων.

Λόγω του διερευνητικού και περιγραφικού χαρακτήρα της συλλογής δεδομένων και του στόχου του εντοπισμού των σχολικών πρακτικών, η συλλογή δεδομένων δεν αποσκοπεί στην περιγραφή ολόκληρου του θεσμικού συστήματος και της λειτουργίας του στην Κύπρο (και στις υπόλοιπες 5 χώρες-εταίρους), οπότε τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στο παρόν κείμενο μπορεί να μην είναι γενικεύσιμα. Τα δεδομένα στο παρόν κείμενο φέρνουν στην επιφάνεια στοιχεία για τις απόψεις, τις ανάγκες και τους τρόπους προώθησης για την ενεργοποίηση πιο συμπεριληπτικών πρακτικών και τη δημιουργία φιλόξενων και διαφορετικών περιβαλλόντων για τους μαθητές και τη σχολική κοινότητα στο σύνολό της.

Υπόβαθρο

Το παρόν κείμενο αποτελεί μια επισκόπηση της τρέχουσας κατάστασης όσον αφορά την εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς σε εθνικό επίπεδο, υιοθετώντας μια

σύντομη ιστορική προοπτική μέχρι το σημερινό πλαίσιο και τις νομικές διατάξεις στο κυπριακό πεδίο.

Η ιστορία της ενταξιακής εκπαίδευσης στην Κύπρο ξεκινά με μια εστίαση στην ειδική εκπαίδευση στην Κύπρο που χρονολογείται από το 1929, με την ίδρυση «ξεχωριστών, ανεξάρτητων και φιλανθρωπικών ειδικών σχολείων» (Φτιάκα, 2008, σ. 149). Αυτή η ιστορική περίοδος μπορεί να χωριστεί σε τέσσερα στάδια (Phtiaka, 2008):

- 1929-1979: Σταδιακή ίδρυση ειδικών σχολείων: Μια περίοδος που χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη και σταδιακή ίδρυση Ειδικών Σχολείων σε όλη την Κύπρο, από φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες και συλλόγους, ελλείπει ανεξάρτητου και σταθερού κράτους. Τα Ειδικά Σχολεία, που ιδρύθηκαν στην Κύπρο κατά την περίοδο αυτή, είχαν φιλανθρωπικό και όχι εκπαιδευτικό χαρακτήρα.
- 1979-1988: Ενιαία Νομοθεσία - Ειδικά Σχολεία - Διαχωρισμός: Περίοδος κατά την οποία όλα τα Ειδικά Σχολεία με βάση φιλανθρωπικά ιδρύματα, που είχαν δημιουργηθεί κατά την προηγούμενη φάση, έπρεπε να συμμορφωθούν με τον πρώτο νόμο για την Ειδική Αγωγή στην Κύπρο που ψηφίστηκε από την Κυπριακή Βουλή. Ο νόμος αυτός ήταν «αποσχιστικής» φιλοσοφίας, καθώς προωθούσε τα Ειδικά Σχολεία στην Κύπρο ως ιδανικούς χώρους για όλους τους μαθητές που «παρέκκλιναν από τον κανόνα».
- 1988-1999: Άτυπες πρακτικές ένταξης: Μια περίοδος που χαρακτηρίζεται από τη σύγκρουση μεταξύ της αποσχιστικής επίσημης νομοθεσίας και των άτυπων πρακτικών ενσωμάτωσης. Ο όρος «Ενσωμάτωση» εμφανίστηκε στο Δελτίο Ειδικής Εκπαίδευσης που δημοσίευσε το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού το 1988 (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, 1988), ενώ ο όρος «Συμπερίληψη» σχεδόν μια δεκαετία αργότερα. Οι αλλαγές στην πράξη πήραν τη μορφή μεμονωμένων και ανεπίσημων περιπτώσεων

ένταξης μαθητών με αναπηρία, κυρίως κωφών, στο γενικό σχολείο (Kourranou and Phtiaka, 2004).

- 1999: Νομοθετική επιβολή της ένταξης: Μια περίοδος, κατά την οποία η προηγούμενη σύγκρουση μεταξύ της αποσχιστικής επίσημης νομοθεσίας και των άτυπων πρακτικών ένταξης έπαψε να υφίσταται, καθώς η Κυπριακή Βουλή ψήφισε τον Νόμο 113(Ι)/99. Ο νόμος αυτός παρέχει το κύριο νομοθετικό πλαίσιο μέχρι σήμερα και τονίζει ότι οι μαθητές με αναπηρία έχουν το δικαίωμα να ενταχθούν, (αλλά και να συμπεριληφθούν) στα γενικά σχολεία. Γνωστός ως ο Εκπαιδευτικός Νόμος για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, ο νόμος αυτός τονίζει ότι το κράτος αναλαμβάνει την ευθύνη για όλους τους μαθητές από την ηλικία των τριών (3) ετών μέχρι την ολοκλήρωση των σπουδών μεταδευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο νόμος ορίζει ότι το Υπουργείο Παιδείας είναι υπεύθυνο για την παροχή ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών σε όλους τους μαθητές εντός του γενικού σχολείου και, εάν είναι απαραίτητο, στο λιγότερο περιοριστικό περιβάλλον.

Το Τμήμα Προδημοτικής και Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης έχει υπό την εποπτεία του τα σχολεία για μαθητές με αναπηρίες (Δημόσια νηπιαγωγεία - Νηπιαγωγείο για την Προδημοτική Εκπαίδευση και τάξεις 1- 6 για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση), ενώ υπάρχει επίσης Περιφερειακή Επιτροπή Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης Σύμφωνα με το Νόμο 113(Ι)/ 1999), η επιτροπή αυτή είναι αρμόδια για:

- (α) την αξιολόγηση και επαναξιολόγηση των υπηρεσιών ειδικής αγωγής που παρέχονται σε μαθητές με αναπηρία και
- (β) την περιγραφή των μαθησιακών και περιβαλλοντικών προσαρμογών που πρέπει να περιλαμβάνονται στο εξατομικευμένο σχέδιο εκπαίδευσης του μαθητή.

Επιπλέον, σύμφωνα με τον νόμο 113(Ι)/1999, το κράτος πρέπει να διασφαλίζει ένα μη απομονωμένο περιβάλλον για τους μαθητές με

αναπηρία, οι οποίοι έχουν κάθε δικαίωμα να ενταχθούν στον ενιαίο πυρήνα της εκπαίδευσης, γνωστό σήμερα ως ενταξιακή εκπαίδευση. Τα σχολικά περιβάλλοντα για τους μαθητές με αναπηρία διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

- (α) Σχολική φοίτηση στην κανονική τάξη με πρόσθετη υποστήριξη από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής ή/και λογοθεραπευτή,
- (β) Σχολική φοίτηση σε ειδική μονάδα του κύριου σχολείου με μερική, κατά περίπτωση, ένταξη στην κύρια τάξη, και
- (γ) Δημόσια ειδικά σχολεία.

Ως εκ τούτου, αυτός ο νόμος για την εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες μαζί με τους κανονισμούς που τον διέπουν, καθιστά σαφές ποιος μαθητής μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει ειδική αναπηρία, ενώ παράλληλα καθορίζει τις απαραίτητες διατάξεις και τα σχολικά πλαίσια για την ειδική εκπαίδευση, ανάλογα με την κάθε περίπτωση.

- 2004: Η Επιτροπή Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης στην Κύπρο (EEM): Ιστορικά θα πρέπει να επισημανθεί ότι η μεταρρύθμιση της διαπολιτισμικής πολιτικής στην Κύπρο επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τους τομείς της ενταξιακής εκπαίδευσης και της ειδικής αγωγής, προσθέτοντας στο πεδίο άλλες προοπτικές και ευκαιρίες. Η Επιτροπή Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης ενίσχυσε τους ακόλουθους εκπαιδευτικούς στόχους (CER 2004):

- (α) εξάλειψη των εθνοκεντρικών και μονοπολιτισμικών στοιχείων στην κυπριακή εκπαίδευση και
- (β) προώθηση μιας διαπολιτισμικής ιδεολογίας που συνδέει τον Κύπριο με τη γνώση άλλων πολιτισμών. Προκειμένου να εξηγήσει τις κατευθυντήριες γραμμές της πολιτικής του, το Υπουργείο Παιδείας απέστειλε διάφορες εγκυκλίους στα σχολεία, προτείνοντας, μεταξύ άλλων, τα εξής:

- Αναθεώρηση του προγράμματος σπουδών από την άποψη της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης,

- Διδασκαλία της μουσικής παράδοσης, της ιστορίας, της λογοτεχνίας και των θρησκευτικών τελετουργιών των μειονοτήτων- και
 - Έναρξη ελληνόγλωσσων προγραμμάτων που εξομαλύνουν την ένταξη των μεταναστών στην τοπική κοινωνία (MEC 2004).
- 2008: Έγγραφο πολιτικής για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση: Μια άλλη κορυφαία στιγμή από πλευράς ιστορικού της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς χρονολογείται από το 2008, με το Υπουργικό Συμβούλιο της Κύπρου να εγκρίνει το «Έγγραφο Πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση» (ΥΠΠ 2008, 1). Η ‘νέα’ οδηγία πολιτικής στόχευε στη **δημιουργία ενός διαπολιτισμικού σχολείου που δεν αποκλείει, αλλά επιδιώκει την προώθηση της ένταξης και συμπερίληψης στο εκπαιδευτικό σύστημα και την κοινωνία της Κύπρου**. Αντίθετα, τα διαπολιτισμικά σχολεία θα πρέπει να ευνοούν την επιτυχία όλων των μαθητών παρά την κοινωνικοπολιτισμική, γλωσσική ή θρησκευτική τους διαφορετικότητα. Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου (ΥΠΠ) δήλωσε τη βούλησή του **να προωθήσει την κοινωνική δικαιοσύνη στην εκπαίδευση, εξαλείφοντας παράλληλα τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις** (ΥΠΠ 2008γ).

Δομή/ ές

Επισκόπηση της ιστορίας της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και της εξέλιξης των πρακτικών στην Κύπρο

Ο κυπριακός νόμος του 1999 ανέπτυξε και νομιμοποίησε ένα σύστημα εκπαίδευσης δύο ταχυτήτων, που σημαίνει ότι η εκπαίδευση των μαθητών γίνεται τόσο σε γενικά σχολεία όσο και σε εντελώς απομονωμένα ειδικά σχολεία (Barnard, 1997). Σύμφωνα με το Έγγραφο Ενημέρωσης για την Ειδική Εκπαίδευση (1996), που δημοσίευσε το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού για

τους μαθητές με αναπηρία που εντάσσονται στο γενικό σχολείο, ένα μέρος του προγράμματος προσφέρεται από εξειδικευμένο εκπαιδευτικό σε ειδική τάξη, ενώ οι υπόλοιπες διδακτικές και μαθησιακές ανάγκες καλύπτονται από το γενικό εκπαιδευτικό, στην κανονική τάξη. Όπως προκύπτει από το παραπάνω, πλαίσιο, στην Κύπρο, οι εκπαιδευτικοί διακρίνονται σε ‘ειδικούς’ και ‘κανονικούς’ εκπαιδευτικούς, κάτι που επηρεάζει και την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, με τους εκπαιδευτικούς να κατατάσσονται και πάλι σε ‘ειδικές’ και ‘κανονικές’ κατηγορίες.

Στην Κύπρο δεν υπάρχουν πανεπιστήμια (δημόσια ή ιδιωτικά) που να παρέχουν προπτυχιακά προγράμματα τα οποία να επικεντρώνονται πλήρως στην εκπαίδευση εκπαιδευτικών ‘ειδικής αγωγής’ ή ‘συμπεριληπτικής εκπαίδευσης’, με εξαίρεση τις προπτυχιακές σπουδές στη λογοθεραπεία (π.χ. στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου και στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου). Οι υπόλοιποι εκπαιδευτικοί ειδικής αγωγής αποκτούν τα πτυχία τους από χώρες εκτός Κύπρου. Σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση της Επιτροπής Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας (2016), συνολικά 648 εκπαιδευτικοί με προσόντα στην ειδική αγωγή, τοποθετήθηκαν σε σχολεία, αλλά δεν επαρκούν για να καλύψουν τις ποικίλες ανάγκες των Κυπρίων μαθητών. Άλλωστε, οι εκπαιδευτικοί ειδικής αγωγής τοποθετούνται μόνο στην προδημοτική και πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν υπάρχουν ειδικοί εκπαιδευτικοί και οι ειδικές μονάδες είναι πιο περιορισμένες. Στην πραγματικότητα, οι εκπαιδευτικοί στα γυμνάσια καλούνται, συνήθως, να υπηρετήσουν ως εκπαιδευτικοί ειδικής αγωγής, όπου σχηματίζουν ομάδες μαθητών με αναπηρίες για να παρέχουν διδασκαλία σε μικρές ομάδες. Στο γυμνάσιο η ‘Ειδική Αγωγή’ χαρακτηρίζεται ως ‘Υποστήριξη’ δίνοντας έμφαση στην παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών για μαθητές με αναπηρία. Επιπλέον, οι σχολικοί σύμβουλοι σταδιοδρομίας αναμένεται να συντονίζουν την εξατομικευμένη υποστήριξη μαθητών με αναπηρίες ή δυσκολίες στον γραμματισμό. Ωστόσο, λόγω του πολυάσχολου προγράμματός τους, η υποστήριξή τους είναι ανεπαρκής. Επί του παρόντος, οι εκπαιδευτικοί προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι απόφοιτοι τετραετούς προγράμματος που παρέχεται από το Πανεπιστήμιο Κύπρου (ένα

από τα τρία δημόσια πανεπιστήμια της χώρας) ή από τα ιδιωτικά πανεπιστήμια της Κύπρου (Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Πανεπιστήμιο Frederick). Ένα υποχρεωτικό μάθημα στην ειδική ή ενταξιακή εκπαίδευση προσφέρεται συνήθως στους προπτυχιακούς φοιτητές, ενώ άλλα μαθήματα που σχετίζονται με την αναπηρία παρέχονται ως προαιρετικά, για όλους τους φοιτητές που θα ήθελαν να αποκτήσουν βαθύτερη γνώση στο αντικείμενο. Τελευταία, προσφέρονται μεταπτυχιακά προγράμματα στον τομέα αυτόν από τα κυπριακά πανεπιστήμια (π.χ. Πανεπιστήμιο Κύπρου, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας), ενώ υπάρχει η δυνατότητα για διδακτορικές σπουδές.

Από το 2007, το Πανεπιστήμιο Κύπρου προσφέρει ένα πρόγραμμα προ-υπηρεσιακής κατάρτισης, διάρκειας ενός έτους, το οποίο δημιουργήθηκε για τη γεφύρωση του χάσματος σε συγκεκριμένα θέματα και την παιδαγωγική. Κατά τη διάρκεια αυτού του προγράμματος οι φοιτητές μπορούν να επιλέξουν το μάθημα της ενταξιακής εκπαίδευσης.

Ποσοστά μαθητών με αναπηρίες ή/και μαθησιακές δυσκολίες σε γενικά σχολεία και ιδρύματα

Νομοθετικά, η ακριβής επιστημονική καταγραφή των μαθητών με ήπιες και σοβαρές αναπηρίες αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ικανοποιητική διαμόρφωση πολιτικής ένταξης (Κουτρούμπα, Βαμβακάρη, & Στέλιου, 2006). Σύμφωνα με την τελευταία διαθέσιμη καταγραφή που προέρχεται από την Έκθεση Στατιστικών της Εκπαίδευσης (Στατιστική Υπηρεσία, 2014), κατά την περίοδο 2014-15, υπήρχαν συνολικά 178.116 μαθητές με ήπιες και σοβαρές αναπηρίες, από τους οποίους 88.390 ήταν αγόρια (49,6%) και 89.726 ήταν κορίτσια (50,4%).

Οι μαθητές με αναπηρία στην Κύπρο είναι πιθανόν να ανήκουν σε δύο ομάδες:

Ομάδα 1: Μαθητές με σοβαρές αναπηρίες, οι οποίοι αποκλείονται από το γενικό εκπαιδευτικό σύστημα και φοιτούν σε Ειδικά Σχολεία. Με βάση την Έκθεση Στατιστικής Εκπαίδευσης (Στατιστική Υπηρεσία, 2014), κατά την περίοδο 2014-15, λειτουργούσαν 11 Ειδικά Σχολεία με συνολικά 388

μαθητές (καλύπτοντας το 0,22% του μαθητικού πληθυσμού), από τα οποία 259 ήταν αγόρια (66,8%) και 129 ήταν κορίτσια (33,2%). Η ηλικία των μαθητών στα Ειδικά Σχολεία κυμαινόταν από 2 ετών (0,5%) έως 20+ ετών (6,7%).

Ομάδα 2: Οι υπόλοιποι μαθητές, οι οποίοι έχουν ήπιες αναπηρίες, εντάσσονται στις γενικές τάξεις. Ορισμένοι από αυτούς τους μαθητές λαμβάνουν πρόσθετη διδακτική βοήθεια από εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής ή/και λογοθεραπευτή, ενώ άλλοι φοιτούν σε Ειδική Μονάδα.

Καθεστώς για φοιτητές με αναπηρίες ή/και μαθησιακές δυσκολίες

Το κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα αναγνωρίζει ότι όλοι οι μαθητές έχουν το δικαίωμα σε εκπαίδευση κατάλληλη για τις ανάγκες τους. Γίνονται προσπάθειες για την παροχή ενός νομικού πλαισίου, όπου τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες να μπορούν να λάβουν εκπαίδευση που να ανταποκρίνεται στις ατομικές τους ανάγκες, μέσα στο λιγότερο περιοριστικό περιβάλλον. Μέσω της συνεχούς επαναξιολόγησης, επιδιώκεται να διασφαλιστεί ότι το ατομικό εκπαιδευτικό σχέδιο του μαθητή αναπτύσσεται μαζί με τον μαθητή και ότι καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια για τη δημιουργία του λιγότερο απομονωμένου εκπαιδευτικού περιβάλλοντος.

Προσβασιμότητα στα σχολεία

Οι μαθητές που φοιτούν σε ειδικές μονάδες εντός των γενικών σχολείων έχουν την ίδια σχολική ημέρα με τις γενικές τάξεις. Ανάλογα με τις ατομικές τους ανάγκες, μπορεί να παρακολουθούν τα περισσότερα μαθήματα στην κύρια τάξη τους. Παρακολουθούν επίσης μαθήματα χωρίς αποκλεισμούς και συμμετέχουν σε εορταστικές εκδηλώσεις με την τάξη αυτή. Ο χρόνος που περνούν στην ειδική μονάδα εξαρτάται από τη φύση και το επίπεδο της μαθησιακής τους δυσκολίας. Αυτό καθορίζει επίσης το επίπεδο (ή τα επίπεδα) διαφοροποίησης που θα έχει το εξατομικευμένο πρόγραμμα σπουδών του μαθητή σε σύγκριση με την ομάδα των συνομηλίκων του.

Στην περίπτωση του γυμνασίου, η υποστήριξη έχει κυρίως τη μορφή πρόσθετης γλωσσικής και αριθμητικής διδασκαλίας. Κατά καιρούς, όταν είναι απαραίτητο, ένας μαθητής μπορεί να απαλλαγεί από ορισμένα μαθήματα. Οι μαθητές με ειδικές ανάγκες που φοιτούν σε γενικά σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης λαμβάνουν υπηρεσίες μετάβασης που έχουν σχεδιαστεί για τους συνομηλίκους τους που είναι ισοδύναμοι με την ηλικία τους, οι οποίες συνήθως περιλαμβάνουν συμβουλές σχετικά με τη σταδιοδρομία ή περαιτέρω εκπαιδευτικές ευκαιρίες. Οι μαθητές με ειδικές αισθητηριακές αναπηρίες λαμβάνουν εξειδικευμένη βοήθεια από τα ειδικά σχολεία.

Σε μια προσπάθεια να εξασφαλιστεί η προσβασιμότητα και να μεγιστοποιηθεί η μάθηση σε αυτά τα πλαίσια, η χρήση υποστηρικτικής τεχνολογίας αυξάνεται συνεχώς. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η πρακτική μάθηση, οι επισκέψεις και τα ταξίδια μαθημάτων.

Οι μαθητές που φοιτούν σε τεχνικές σχολές βρίσκονται, εξ ορισμού, σε περιβάλλον επαγγελματικής κατάρτισης.

Ποσοστό φοιτητών με αναπηρίες ή/και μαθησιακές δυσκολίες που έχουν πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Στο κυπριακό πλαίσιο, η έρευνα σχετικά με την αναπηρία, την πρόσβαση και την παροχή υπηρεσιών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι περιορισμένη. Υπολογίζεται ότι το 8-10% των φοιτητών που φοιτούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι εγγεγραμμένοι με αναπηρία, με τις μαθησιακές δυσκολίες να είναι η πιο συχνά αναφερόμενη αναπηρία (Hadjikakou and Hartas, 2008).

Υποστήριξη των σχολείων για τη φιλοξενία μαθητών με αναπηρίες ή/και μαθησιακές δυσκολίες

Με βάση την έκθεση EURYDICE (2022), το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού εισήγαγε τα ακόλουθα μέτρα σε πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο επίπεδο για την υποβοήθηση της συμπερίληψης των παιδιών με ειδικές ανάγκες και των παιδιών

με μεταναστευτική βιογραφία στην κανονική εκπαίδευση και για τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών ειδικής εκπαίδευσης:

- Αύξηση του αριθμού του διδακτικού προσωπικού ειδικής αγωγής,
- Διεξαγωγή εκστρατειών ευαισθητοποίησης του κοινού,
- Διοργάνωση σεμιναρίων ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης για το διδακτικό προσωπικό από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου,
- Πρόσκληση ειδικών σε θέματα ειδικής αγωγής από το εξωτερικό για να μοιραστούν την τεχνογνωσία και την πρακτική τους με τους Κύπριους συναδέλφους τους,
- Προσφορά υποτροφιών σε εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής για επιμόρφωση στο εξωτερικό,
- Αύξηση του αριθμού των ειδικών μονάδων στα γενικά σχολεία,
- Χρησιμοποίηση νέων διδακτικών βοηθημάτων και ΤΠΕ στη διδασκαλία παιδιών με ειδικές ανάγκες,
- Εισαγωγή ειδικών ρυθμίσεων για μαθητές με ειδικές ανάγκες όσον αφορά τις εξετάσεις,
- Εισαγωγή νέων καθεστώτων υπηρεσίας και κανονισμών (Κανονισμοί Κ.Δ.Π. 35/2008 με βάση τους νόμους Ν. 10/1969 - Ν. 52(Ι)/2007) για το διδακτικό προσωπικό για μαθητές με ειδικές ανάγκες,
- Προσφορά μαθημάτων ελληνικής γλώσσας σε παιδιά των οποίων η πρώτη γλώσσα δεν είναι η ελληνική, τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση,
- Μείωση του αριθμού των παιδιών για όλες τις τάξεις από την προσχολική έως την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με δυνατότητα περαιτέρω μείωσης, όπως ρυθμίζεται, στην περίπτωση των τάξεων με παιδιά με ειδικές ανάγκες.

Προσβασιμότητα των σχολείων σε μαθητές με ειδικές ανάγκες ή/και μαθησιακές δυσκολίες

Προβλέπεται ότι η ειδική εκπαιδευτική υποστήριξη στο πλαίσιο της κανονικής εκπαίδευσης θα παρέχεται σε οποιοδήποτε δημόσιο σχολείο, προσχολικής, πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα δημόσια σχολεία είναι

υποχρεωμένα να προσαρμόζουν τις εγκαταστάσεις τους ώστε να ανταποκρίνονται στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Για τη συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών με ειδικές ανάγκες, η υποστήριξη παρέχεται στο πλαίσιο μιας τάξης στο τοπικό σχολείο του παιδιού, η οποία λαμβάνει όλες τις απαραίτητες τροποποιήσεις και πόρους. Σύμφωνα με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που προσαρμόζεται για να ικανοποιήσει τις ειδικές ανάγκες των παιδιών, τα σχολεία και οι τάξεις που περιλαμβάνουν παιδιά με ειδικές ανάγκες είναι εξοπλισμένα με την κατάλληλη υποδομή. Στην πράξη, ωστόσο, και όπως επισημάνθηκε από τις συνεντεύξεις σε εθνικό επίπεδο, εντοπίζονται και αναφέρονται αρκετά κενά και ανάγκες, καθιστώντας το θέμα αυτό μια σημαντική εκπαιδευτική πρόκληση για την περίπτωση του κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος.

Εθνικά προγράμματα κατάρτισης για τους εκπαιδευτικούς και το προσωπικό των σχολείων σχετικά με τον τρόπο υποστήριξης των μαθητών με αναπηρίες ή/και μαθησιακές δυσκολίες

Υπάρχουν πέντε κύριοι πάροχοι κατάρτισης στην Κύπρο που προσπαθούν να παρέχουν σεμινάρια κατάρτισης εκπαιδευτικών σχετικά με την ειδική και ενταξιακή εκπαίδευση:

- (α) Τα δημόσια πανεπιστήμια,
- (β) Τα ιδιωτικά πανεπιστήμια,
- (γ) Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου,
- (δ) Το Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας, και
- (ε) Διάφορες ΜΚΟ και άλλοι φορείς που παρέχουν σεμινάρια και εργαστήρια σε εθελοντική βάση (π.χ. Κυπριακή Λέσχη Ενταξιακής Εκπαίδευσης, Οργανισμός Νεολαίας, CARDET, κ.λπ.)

Ωστόσο, όπως τονίζεται σε ερευνητικές προσπάθειες και μέσα από τις συνεντεύξεις μας, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην Κύπρο όσον αφορά την ειδική και ενταξιακή εκπαίδευση θεωρείται ανεπαρκής, ιδιαίτερα όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς της προσχολικής, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Παρόλο που ορισμένοι φορείς είναι πάροχοι κατάρτισης (βλ. τον

κατάλογο πιο πάνω) προσφέρονται περιορισμένες ευκαιρίες, ενώ οι πρωτοβουλίες των ΜΚΟ φαίνεται να είναι, ως επί το πλείστον, χρήσιμες, καλύπτοντας τα κενά και τις ανάγκες πιο αποτελεσματικά από άλλους φορείς.

Εθνικά προγράμματα κατάρτισης για γονείς σχετικά με τον τρόπο υποστήριξης μαθητών με αναπηρίες ή/και μαθησιακές δυσκολίες

Υπάρχουν πολύ λίγες ευκαιρίες για κατάρτιση γονέων που εστιάζουν στον τρόπο υποστήριξης μαθητών με αναπηρίες ή/και μαθησιακές δυσκολίες. Οι φορείς/ιδρύματα που αναφέρθηκαν παραπάνω είναι οι κύριοι πάροχοι τέτοιας κατάρτισης, με τις πρωτοβουλίες των ΜΚΟ, ωστόσο, να επισημαίνονται ως διαδεδομένες και πιο χρήσιμες.

Φορείς που παρέχουν πληροφορίες για την εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς σε εθνικό επίπεδο

Πληροφορίες και ενημερώσεις σε εθνικό επίπεδο σχετικά με την πρόοδο της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς στην Κύπρο παρέχονται από τους ακόλουθους φορείς: (α) δημόσια πανεπιστήμια, (β) ιδιωτικά πανεπιστήμια, (γ) το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, (δ) το Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας, και (ε) διάφορες ΜΚΟ και άλλοι φορείς που παρέχουν σεμινάρια και εργαστήρια σε εθελοντική βάση (π.χ. Cyprus Inclusive Education Club, Οργανισμός Νεολαίας, CARDET, INNOVADE LI, IoD, κ.λπ.).

Προκλήσεις

Υπάρχουν αρκετές προκλήσεις για μια εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς στο νησί της Κύπρου (Angelides, 2004· Angelides & Michaelidou, 2007· Angelides, Vrasidas & Charalambous, 2007· Damianidou & Phtiaka, 2013· Chadjisoteriou & Angelides, 2013· Kipriotakis et al, 2000· Koutrouba et al., 2006· Symeonidou & Mavrou, 2013· Symeonidou & Phtiaka, 2009, 2014):

- Λαμβάνοντας υπόψη την επισκόπηση που έχει παρουσιαστεί μέχρι στιγμής σχετικά με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο και την κατάρτιση των εκπαιδευτικών στον τομέα της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης στην

Κύπρο, είναι κάτι παραπάνω από προφανές ότι **η συμπεριληπτική εκπαίδευση είναι ένας στόχος που δεν έχει ακόμη εκπληρωθεί** μέχρι στιγμής στο νησί της Κύπρου.

- Παρά την τρέχουσα ρητορική που καλεί για την κατάρτιση των εκπαιδευτικών ως ένα κρίσιμο βήμα προς τη συμπερίληψη και τις διατάξεις του Νόμου 113(Ι)/1999 για την Ειδική Εκπαίδευση, **η αρχική κατάρτιση των εκπαιδευτικών σχετικά με την συμπεριληπτική εκπαίδευση είναι ανεπαρκής** και η εφαρμοστέα κατάρτιση των εκπαιδευτικών για τη συμπερίληψη στην Κύπρο δεν υπάρχει σχεδόν καθόλου.
- Υπάρχει **επείγουσα ανάγκη για προσεκτικό σχεδιασμό και υλοποίηση προγραμμάτων κατάρτισης εκπαιδευτικών** για την αποτελεσματική αντιμετώπιση τόσο των θεωρητικών όσο και των πρακτικών πτυχών της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης.
- Η πλειονότητα των εκπαιδευτικών της προσχολικής, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο έχει μια **επιφανειακή άποψη για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση** και, ως εκ τούτου, στις περισσότερες περιπτώσεις **δεν τάσσεται υπέρ της συμπερίληψης**.
- Η αντίληψη που έχουν οι εκπαιδευτικοί για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση είναι **προβληματική**. Οι εκπαιδευτικοί δεν αντιλαμβάνονται σωστά τη συμπερίληψη και αυτό έχει αντίκτυπο στη λήψη αποφάσεων, στις καθημερινές πρακτικές τους, στο μέλλον της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης κ.λπ.
- **Οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτικούς της γενικής τάξης φαίνονται απρόθυμοι να αναλάβουν ενεργό ρόλο** προς την κατεύθυνση της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης, καθώς θεωρούν ότι η συμπερίληψη των μαθητών με αναπηρία στην κανονική τάξη θα είναι

μια χρονοβόρα και δύσκολη διαδικασία, στην οποία δεν επιθυμούν να εμπλακούν.

- Η **έλλειψη συγκεκριμένης πολιτικής (ή πολιτικών) ή προγράμματος (ή προγραμμάτων) για τη διαφοροποίηση του προγράμματος σπουδών ή των μεθόδων διδασκαλίας και των μέσων**, ώστε να μπορούν να παρέχονται ίσες ευκαιρίες μάθησης σε όλους τους μαθητές, αποτελεί σημαντικό εμπόδιο στην εφαρμογή της συμπερίληψης.
- Η **έλλειψη παροχής βασικού υλικού και τεχνικής υποδομής** που θα κάλυπτε μια κυρίαρχη ανάγκη των εκπαιδευτικών.
- Η **απουσία ικανοποιητικής υποστήριξης από ειδικούς** στον τομέα που θα εξασφάλιζε την παροχή υποστήριξης και την υψηλή ποιότητα.

Επίλογος

Τα κυριότερα σημεία της ιστορίας, καθώς και οι ανάγκες, τα κενά και οι προκλήσεις που συζητούνται στην παρούσα έκθεση, παρουσιάζουν ομοιότητες και διαφορές με την πραγματικότητα σε άλλα πλαίσια της ΕΕ σήμερα.

Η Κύπρος θα μπορούσε να αντιμετωπίσει αυτές τις προκλήσεις, τις δυσκολίες και τα προβλήματα εστιάζοντας στις ακόλουθες δραστηριότητες, πρωτοβουλίες και στόχους για την κατάρτιση των εκπαιδευτικών:

- Υποστήριξη των εκπαιδευτικών στην ανάπτυξη μιας πρακτικής αντίληψης της ένταξης, της συμπερίληψης και της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς, με βάση την πρακτική εφαρμογή καινοτόμων μεθόδων και τεχνικών,
- Υποστήριξη των εκπαιδευτικών στη χρήση διδακτικών μεθόδων και παιδαγωγικών προσεγγίσεων για την παροχή ίσων ευκαιριών μάθησης σε όλους τους μαθητές,

- Υποστήριξη των εκπαιδευτικών με την παροχή πρόσβασης σε βασικά υλικά και τεχνολογικούς πόρους που υποστηρίζουν την αντιμετώπιση των αναγκών όλων των μαθητών,
- Να επιτραπεί στους εκπαιδευτικούς να μοιράζονται τις νέες τους εμπειρίες σε μια Κοινότητα Πρακτικής (Community of Practice).
- Προσεκτικός σχεδιασμός και υλοποίηση προγραμμάτων κατάρτισης εκπαιδευτικών για την αποτελεσματική αντιμετώπιση τόσο των θεωρητικών όσο και των πρακτικών πτυχών της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς.

Πηγές

Angelides, P. (2004). Moving towards inclusive education in Cyprus? *International Journal of Inclusive Education*, 8(4), pp. 407-422.

Angelides, P., & Michailidou, A. (2007). Exploring the role of 'special units' in Cyprus schools: A case study. *International Journal of Special Education*, 22(2), pp. 87-95.

Angelides, P., Vrasidas, C. & Charalambous, C. (2007). Teachers' practice as a marginalization factor in the process for inclusive education in Cyprus. *The Journal of the International Association of Special Education*, 8(1), pp. 20-30.

Barnard, A. (1997). Report to the Ministry of Education of Cyprus: Integration of students with special educational needs. Newcastle upon Tyne: Author.

Batsiou, S., Bebetos, E., Panteli, P., & Antoniou, P. (2008). Attitudes and intention of Greek and Cypriot primary education teachers towards teaching pupils with special educational needs in mainstream schools. *International Journal of Inclusive Education*, 12(2), pp.201-219.

Bhan, S., & Julka, A. (2021). Disability inclusive COVID-19 response: Best practices. Accessed on 19/9/2023, from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378354>

Damianidou, E., & Phtiaka, H. (2013). Disability and home-school relations in Cyprus: Hope and deception. *International Journal about Parents in Education*, 7(2), pp. 123-133.

Educational Service Committee (2016). Annual Report of the Educational Service Committee. Nicosia: Educational Service Committee.

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2020). Country information for Cyprus - Systems of support and specialist provision. Accessed on 4/9/2023, from: <https://www.european-agency.org/country-information/cyprus/systems-of-support-and-specialist-provision>

EURYDICE (2022). Educational Support and Guidance. Accessed on 4/9/2023, from: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/cyprus/educational-support-and-guidance>

Florian, L. (2019). On the necessary co-existence of special and inclusive education, *International Journal of Inclusive Education*, 23(7-8). pp. 691-704.

Kipriotakis, A., Aggelakis, K, Georgiadi, M., Stratidaki, C. & Chourdaki, G. (2000) Attitudes and readiness of primary education personnel in front of new trend towards inclusion and integration of students with disabilities, in: A. Kipriotakis (Ed.) Proceedings of the Congress of Special Education, 'Trends and Perspectives of Education of People with Disabilities in United Europe Today' (Rethimno, Kavadia Bros), 341–356.

Kouppanou, A., & Phtiaka, H. (2004). Deaf Education: Factors of Configuration on Educational Policy for the deaf in Cyprus between 1980 and 2003. Paper presented at the European Conference on Educational Research, University of Crete, Rethymnon, 22–25 September 2004.

Koutrouba, K., Vamvakari, M., & Steliou, M. (2006). Factors correlated with teachers' attitudes towards the inclusion of students with special educational needs in Cyprus. *European Journal of Disabilities Education*, 21(4), pp. 381-394.

Ministry of Education, Culture, Sport and Youth (2023) Special Education. Accessed on 4/9/2023, from: http://www.moec.gov.cy/eidiki_ekpaidefsi/en/gen_info_special_education.html

Martin Mones et al. (2019). State of the art on current practices in the education and training of teachers in Southern Europe - The case of Cyprus, Greece, Italy and Spain. Accessed on 4/9/2023, from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED607663.pdf>

Symeonidou, S., & Mavrou, K. (2014). Deconstructing the Greek-Cypriot new national curriculum: To what extent are disabled students considered in the 'humane and democratic school' of Cyprus? *Disability and Society*, 29(2), pp. 303-316.

Symeonidou, S., & Phtiaka, H. (2014). 'My colleagues wear blinkers... If they were trained, they would understand better'. Reflections on teacher education on inclusion in Cyprus. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 14(2), pp. 110-119.

Symeonidou, S., & Phtiaka, H. (2009). Using teachers' prior knowledge, attitudes and beliefs to develop in-service teacher education courses for inclusion. *Teaching and Teacher Education*, 25(4), pp. 543-550.

